

# Mürəkkəb xarakterlər ustası



Azərbaycan səhnəsini yeni yaradıcılıq mərhələsinə qaldıran xalq artisti Hökümə Qurbanova bədi və poetik xarakterlər yaratmağın ustası idi. Təsadüfi deyil ki, teatrdakı debütü o dövrdə böyük mədəni hadisəyə çevrilmişdi. İlk çıxışın heyranlıq qarşılanmasına səbəb nə idi?

**T**ədqiqatlarda oxuyuruq ki, bu müvəffəqiyyətə səbəb aktrisanın zahir görünüşü, daxili həyəcanlarını ifadəli baxışlarla, maraqlı hərəkətlərlə çatdırabilməsi idi.

O, görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Müslüm Maqomayevin bacısı qızıdır. Teatra da ilk dəfə məhz dayısı Müslüm bəylə gedib. İlk baxdığı tamaşa "Leyli və Məcnun" olub.

Bu barədə Hökümə xanım öz xatirələrində yazır: "Operaya ayaq açandan sonra o biri tamaşalara da baxmışam: "Əsli və Kərəm", "Şah İsmayıl", "Aşiq Qərib", "Arşın mal alan". Bəzilərinə də təkrar-təkrar heyran kəsilərdim. "Leyli və Məcnun"u o vaxt, yalan olmasın, 4-5 dəfə dinləmişəm. Hüseyinqlu Sarabskinin özünü Məcnun rolunda görmüşəm. Onun mağaradan çıxışını və səhrada "Şahnaz" üstə oxuduğu qəzəli xatırlayanda həmişə gözlərim yaşır. Aktyorlardan Zülalov qardaşları, Hüseynağa Hacıbababəyov, H.Tequlov, Məmmədağa Bağirov yadımdadır. Aktrisalardan Sürəyyə Qacarı Leyli, Sona Hacıyevanı Əsli rollarından yaxşı xatırlayıram".

Belə bir mühitdə böyüyən gənc qızın, təbi ki, teatra, incəsənətə marağı olmaya bilməzdi. 1931-ci ildə Bakı Pedaqoji Texnikumunu bitirən Hökümə Qurbanova sonralar Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının forte-piano sinfində oxumuşdu. Doğmaları onu pedaqoq, eləcə də tədqiqatçı kimi görmək istəyirdilər. Amma Hökümə

Qurbanova nə müəllimlik etdi, nə də musiqiçi oldu. Aktrisalıq maqnit kimi onu özünə çəkirdi.

Sonralar bir müsahibəsində Hökümə xanım öz duyğularını etiraf edərək bildirdi ki, teatra Ələsgərin (məşhur aktyor Ələsgər Ələkbərov nəzərdə tutulur - S.Ə.) həvəsinə gedirdim. "Getdim, gördüm, sevdim". Bu zərif və dərin məhəbbət Hökümə Qurbanovanın taleyini əbədi olaraq aktrisalığa bağladı. Ələsgər Ələkbərovla olan qısa ailə həyatlarını isə ömrünün sonuna kimi həsrətlə xatırladı.

Uzun illər Milli Dram Teatrında truppa müdiri vəzifəsində çalışmış və yaradıcı kollektivin həmişə "Qürbət dayı" deyərək müraciət etdiyi qocaman mədəniyyət işçisi Qürbət Qurbanov söhbətlərinin birində bu hadisəni xatırlayırdı: "Otello" tamaşası göstərilməli idi. Baş rollarda Ələsgər Ələkbərov və Hökümə Qurbanova oynayaçaqdılar. Ölüm pərdəsində Hökümə Qurbanova səhnəyə çıxmadı. "Mən Ələsgərin emosiyalarını doğuram. O, həqiqətən qısqanclıqdan məni boğacaq", - söyləmişdi.

Hökümə Qurbanova bütün uğurların mayasını təkəcə istedadla bağlamırdı. Böyük sənətkarın fikrincə, nailiyyət qazanmaq üçün hər bir aktyorda cəsarət, sənətsəvrilik və əməksevərlik olmalıdır. Ən çətin qapıların açarını Hökümə Qurbanova zəhmətdə gördürdü. O, ömrü boyu səhnəyə həyəcanla çıxırdı. Həmkarlarına da, gənclərə də həmişə bu fikri aşılayırdı ki, təqdim etdiyin obraz haqqında dərin anlayışın olmalıdır. Sən o rol mütləq yaşamalısın. Daxili zahirə çıxarmaq, ona görkəm tapmaq bir hünərdir. Özü də həmişə mümkün olmayan, asan tapılmayan hünər.

Hökümə Qurbanova neçə-neçə kraliça rolları yaradıb. Onları fərqləndirmək üçün zahiri ştrixlərdən, təfərrüatdan bacarıqla istifadə edərək karakterlərin müxtəlifliyini yarada bilib.

Yaradıcılığın ilk illərində can verdiyi müxtəlif qadın obrazları öz lirizmi, romantik vüsəti ilə seçilirdi. Hökümə Qurbanovanı rejissorlara da, həmkarlarına da, tamaşaçılara da sevdiren səmimiyyəti, yaratdığı surətlərə doğması kimi yanaşması idi. Bu aktrisanı səhnədə görenlər, radio tamaşalarında eşidənlər bilirlər ki, onun çox məlahətli, nadir səsi, təsirli danışıq qabiliyyəti vardı. Nitqinin ahəngində duyulan qəribə titrəyiş və həyəcan həmişə tamaşaçını rıqqətə gətirirdi.

Hökümə Qurbanova səhnədə elə təbii oyun nümayiş etdirirdi ki, ona valeh olmamaq mümkün deyildi. Fəciəvi əsərlərdə yaratdığı surətlər də çox inandırıcı alınırdı. Aktrisa tamaşaçını yüksək dərəcədə həyəcanlandırdı, hətta ağlatmağı da bacarırdı.

Hökümə Qurbanovanın sənətində başqalarında olmayan qeyri-adi bir səhnə temperamenti var idi. O, səhnəyə həyatilik, səmimilik və sadəlik gətirmişdi. Yaradığı obrazlara elə bir möhür vururdu ki, vəcə gələn teatr tənqidçiləri yazırdılar: "...Obrazın daxili və zahiri cəhətlərinə görə Hökümə Qurbanova bu tamaşa üçün düzgün seçilmişdi".

Hökümə Qurbanovanın təqdimindən sonra həmkarları da onun yaratdığı obrazları təkrarlamağa cürət etmirdilər. Bəzilərini hətta Hökümə xanımın özü ürək-ləndirirdi ki, bacarsan.

Tədqiqatçılar yazırlar ki, Hökümə Qurbanova çox ciddi, işinə məsuliyyətlə yanaşan, müstəqil və yaradıcı aktrisa idi. O, aktyor təşəbbüsünə yol açan, canlı insan obrazları, mürəkkəb karakterlər yaratmağa həvəsle kömək göstərən rejissorlarla işləməyi sevirdi. Hökümə Qurbanova uzun illər Adil İsgəndərova işləyib, rollarının böyük bir qismini bu rejissorla yaradıb.

Hökümə Qurbanovanı verdiyi müsahibələrin birində deyirdi: "Xasiyyətindəki sərtliyə baxmayaraq, Adil İsgəndərova işləmək asan idi. Onu yarı sözündən, bəzən sözsüz də başa düşmək olurdu. Adil İsgəndərov qurduğu səhnənin məğzini yaxşı duyduğu üçün məşq vaxtı ifaçı vəziyyətində, əhvalında olurdu. O, təbii mizanları xoşlayırdı. Fikirləri həmişə onun davranışında, baxışında, mimikasında, jestlərində oxuya bilirdik".

Hökümə Qurbanovanın sonralar çox sevdiyi rejissor Mehdi Məmmədov olub. Görkəmli rejissorun Hökümə xanıma böyük rəğbəti vardı. Elə bu inamın nəticəsidir ki, Mehdi Məmmədov Hökümə Qurbanova haqqında "Onun sənət ulduzu" adlı monoqrafiya da yazmışdı. Həmin kitabda belə bir maraqlı fikir var: "Azərbaycan aktrisasının səhnəyə gəlişi və qələbə çalması böyük hadisədir, qızıl hərfilə yazılmağa layiq qəhrəmanlıq das-

tanıdır. Mən kitabımda bu dastanın bircə fəslini yazdım. Sənət kəhəkşənində onun ulduzunu nişan vermək üçün".

Görkəmli sənətkar Hökümə Qurbanova rejissor Tofig Kazımovun tamaşalarında da məmnuniyyətlə iştirak edirdi. C.Cabbarlı, H.Cavid, S.Vurğun, M.İbrahimov, Ş.Qurbanov, N.Hikmət, S.Rəhman, İ.Əfəndiyev, Ə.Məmmədcanlı kimi dramaturqlarla yanaşı Şekspir, Şiller, Hüqo, Qadoni, Çexov kimi dünya klassiklərinin də əsərlərində bir-birindən fərqli, mürəkkəb karakterlər yaratmışdı.

Hökümə Qurbanova təkəcə istedadlı aktrisa deyildi. O, sənət zirvəsinə yüksəlmək üçün fədakarlıq göstərən, zəhmət çəkmə mədəniyyəti cəfakəsi idi. Şekspir dramaturgiyasının ən mürəkkəb qadın obrazlarından olan Kleopatra ("Antonio və Kleopatra") Hökümə Qurbanovanın təqdimatında elə özəməli alınmışdı ki, ondan sonra bu rolu çoxu oynasada, əvvəlki obraz gözəlliyi alınmadı.

Belinskiyə məxsus bir müdrik fikir var: "Səhnə sənəti anidir və bu mənada vəfasızdır. O, ancaq yaradıcılıq anlarında qəlbə güclü, dərin təsir göstərirkən yaşayır. Ötüb keçəndə, keçmiş döndə isə görünməz olur. Aktyorun oyunu bir xatirə kimi yalnız onu görenlər üçün mövcuddur".

Böyük və unudulmaz aktrisanın çəkildiyi filmlər də onun yaradıcılıq dünyasından bir nişanədir. "Mən rəqs edəcəyəm", "Onu bağışlamaq olarmı?", "İnsan maskən salır" və digər filmlərdə Hökümə Qurbanova həmişə yaşamaqdadır.

Mürəkkəb tamaşalardakı çətin rolları istedadının gücünə çox rahat və təbii yaradırdı. Bu səbəbdən də tamaşaçılara ona valeh olurdular. Şöhrət özü Hökümə xanıma axtarıb tapırdı. Çünki o, ömrü boyu ancaq və ancaq sənət haqqında düşündüdü.

Yaradıcılığında Ərəblinskinin, Abbas Mirzənin, Mərziyyə xanımın, Sona Hacıyevanın nişanələrini yaşadan və Azərbaycan səhnəsində yeri hələ də boş görünən Hökümə Qurbanovanın ifaçılıq qabiliyyəti, sənət-karlıq məharəti daim öyrənilməlidir.

Onun aktrisalıq fəaliyyəti əsl sənət məktəbi idi. Hər bir rolunu həyəcan və məharətlə oynayırdı. Bu qədr rəğbətini, sevginin içində Hökümə Qurbanova həmişə tamaşaçı üreyinə yol tapa bilən maraqlı, məzmunlu bir obrazın intizarını çəkirdi.

Qurbanova Hökümə Abbasəli qızı 1913-cü il iyunun 11-də Bakıda anadan olmuşdur. 1931-ci ildə Bakı Pedaqoji Texnikumunu bitirmiş, 1931-1932-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında oxumuşdur.

Aktyorluq fəaliyyətinə 1933-cü ildə "Azərbaycan-film" kinostudiyasında başlamış, C.Cabbarlının təşəbbüsü ilə "Almas" (1936) filmində Yaxşı rolunda çəkilmişdir.

H.Qurbanova 1939-cu ildən Azərbaycan Dövlət Dram Teatrında çıxış etmişdir. Yaradıcılığının ilk illə-

rində Gülbahar (N.B.Vəzirovun "Müsbəti-Fəxrəddin"), Şirin (S.Vurğunun "Fərhad və Şirin"), Afaq (M.Hüseynin "Nizami"), Vəfa (R.Rzanın "Vəfa"), İnci (S.Rəhmanın "Xoşbəxtlər") rollarını ifa etmişdir.

Onun yaratdığı Sona (C.Cabbarlının "1905-ci ildə"), Xuraman (S.Vurğunun "Vaqif"), Gerniona (V.Şekspirin "Qıy nəğni"), Xumar (H.Cavidin "Şeyx Sənan"), Süsən (A.Şirvanzadənin "Namus"), Basanta-sena (Y.Ənos və B.Binnikovun "Hind gözəli") obrazlarında lirizmi, romantik vüsət güclüdür.

Hökümə Qurbanovanın yaradıcılığının əsas mövzusu qəhrəman, mübariz karakterli, yüksək bəşəri ideallarla aşılanmış güclü insan obrazı təşkil edir: Solmaz (C.Cabbarlının "Od gəlini"), Həyat (M.İbrahimovun "Həyat"), Həcər (S.Rüstəmin "Qaçaq Nəbi"), Məryəm (S.Vurğunun "Fərhad və Şirin"), Südəbə (H.Cavidin "Səyavuş"), Reyhan (M.Hüseynin "Cavanşir"), Məhmənəbanu (N.Hikmətin "Məhəbbət əfsanəsi") və başqaları.

Hökümə Qurbanova cəsarətli və fədakar d Arkin (F.Şillerin "Orlean qızı"), amansız kraliça və qadınlıq hissələrinin əsiri Mariya Tüdorun (V.Hüqonun "Mariya Tüdor"), V.Şekspir dramaturgiyasında ən mürəkkəb qadın obrazlarından olan Kleopatrının ("Antonio və Kleopatra") daxili aləmini ustalıqla açan bilməmişdir.

Güclü və məlahətli səssə, aydın diksiyaya malik H.Qurbanova müasir pyes və komediyalarda da eyni müvəffəqiyyətlə çıxış etmişdir: Bəhənvə ("M.İbrahimovun "Kəndçi qızı"), Sevinc (Ş.Qurbanovun "Sensiz"), Xanıma (A.Saqarelinin "Xanıma") və s.

H.Qurbanovanın oyunu bədii cəhətdən inandırıcı olub emosionallığı, hissələrin dərinliyi, zəngin ifadə vasitələri plastikası ilə səciyəyəldir. Bu mənada, onun "Bir ailə" (1943), "Onu bağışlamaq olarmı?" (1963), "Mən rəqs edəcəyəm" (1963), "İnsan maskən salır" (1968) filmlərində çəkildiyi rollar da öz dolğunluğu ilə yadda qalır.

● Sədaqət ƏLİXANOVA,  
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru

## Ədəbiyyat

1. T. Əyyubov. Hökümə Qurbanova. B. 1953.
2. M. Məmmədov. Teatrlar, aktyorlar, tamaşalar. B. 1966.
3. A. İsmayılova. Azərbaycan qadınları səhnədə. B. 1977.
4. ASE-III c. B. 1979.
5. C. Cəfərov. Azərbaycan teatri. B. 1974.